

A magyar jövevényszavak morfológiai adaptációja a ruszinban Lexikográfiai munkák és szépirodalmi művek tükrében*

1. Kárpátalja csak a második világháború végén vált Szovjet-Ukrajna részévé, ahol *Закарпатська область* ukrán, illetve *Закарпатская область* orosz néven (tkp. 'Kárpáton túli terület') megyei szintű közigazgatási egységet képez (*Kárpátalja* mint magyar tájnév eredetéről vö. JUHÁSZ 1988: 83; BOTLIK 2005: 16–23). Az ott élő keleti szláv és magyar etnikum között létrejött sokrétű nyelvi-nyelvjárási kapcsolat arról tanúskodik, hogy történelmi egybefonódásuk nagyon régen, még a korai középkorban vette kezdetét (DEZSŐ 1961: 140–1; MOKÁNY 1966: 10).

A kárpátaljai keleti szláv nyelvjárások a galíciai és a bukovinai ukrán dialektusokkal nyelvjárási kontinuumot képeznek, vagyis dialektológiai szempontból ezek a mai értelemben vett ukrán nyelv nyelvjárásai. Az ukrán nyelvterület zömétől való hosszas, 1944-ig tartó politikai különállás miatt azonban itt az irodalmi nyelvi fejlődés más úton haladt, mint az ukrán nyelvterület más részein. A helyi nyelvjárások alapján itt ugyanis lokális irodalmi nyelv is kialakult: a kárpáti ruszin. Ez a ma is több országban művelt irodalmi nyelv a kisebb szláv irodalmi nyelvek ismert szakértője, ALEKSANDR DULIČENKO tartui szlavista felosztása szerint a szláv periférikus mikronyelvek közé tartozik (DULIČENKO 1998, vö. magyar nyelvű ismertetését is: ZOLTÁN 2001; legújabbán a kárpáti ruszinról történeti perspektívában összefoglalóan vö. DULIČENKO 2008). A továbbiakban tehát *r u s z i n n y e l v e n* ezt a regionális irodalmi nyelvet értjük, míg a kárpátaljai keleti szláv dialektusokat *u k r á n n y e l v j á r á s o k* nak nevezzük. (A *kárpáti ruszin* terminusban a *kárpáti* jelző az egykori magyar Délvidéken, később Jugoszláviában, majd a mai Szerbiában és Horvátországban beszélt *bács-szerémi ruszin*-tól való megkülönböztetést szolgálja, amelynek a nyelvjárási alapja nem ukrán, hanem kelet-szláv. Mivel tanulmányunk csak a kárpáti ruszint érinti, a továbbiakban ezt a pontosító jelzőt elhagyjuk.)

* A szerző köszönetet mond Mokány Sándornak, a tanulmány lektorának számos értékes megjegyzéséért és hasznos tanácsáért.

Megjegyzendő, hogy Kárpátalja XVI. századi ruszin nyelvemlékének, a Nyagovai Posztillának az írója „igen következetesen használja a nép nyelvét” (DEZSŐ 1989: 13), az akkor még jobbára általános elterjedésű (MOKÁNY 1965: 168–70) úgynevezett máramarosi *u*-zó nyelvjárást. Így érthető, hogy ebben a vallási jellegű műben számos magyar jövevényszó is van (DEZSŐ 1985; ZOLTÁN 2006).

A szomszédságból, illetőleg együttélésekből fakadó nyelvjárási szintű ruszin–magyar nyelvi kapcsolatok híven tükröződnek többek között KÓTYUK ISTVÁNNAK „Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai” című monográfiájában (KÓTYUK 2007), de természetesen a magyar szomszédság nyelvi nyomai megtalálhatók a helyi ukrán nyelvjárásokra épülő kárpáti ruszin regionális irodalmi nyelvben is. Kutatásunk ebben a sajátos „mikronyelvi” közegben a XX. század végén, illetve XXI. század elején megjelent kárpáti ruszin nyelvű szépirodalmi művekben, illetőleg lexikográfiai munkákban fellelhető magyar jövevényszavakra irányul.

Több hazai és magyarországi kutató kiemelten foglalkozott a kárpátukrán nyelvjárások régi vagy mai magyar jövevényszavainak a l a k t a n i m e g h o n o s o d á s á v a l (vö. pl. BALECZKY 1958: 23–46, 1960: 247–65; MOKÁNY 1962a: 60–75; OROS 1964: 40–3; DEZSŐ 1970: 83–98, 1989: 37–41; LIZANEC 1977: 29–68). – Jelen tanulmányunknak az a célja, hogy feltárja a forrásanyagban megnevezett, ruszin irodalmi nyelven kiadott művek magyar jövevényszavait, valamint megismertesse az olvasót a l a k t a n i beilleszkedésük mikéntjeivel. E cél érdekében figyelemmel kísérjük, hogy a szövegkörnyezet(ük)be ágyazott magyar jövevényszavak – főnevek, melléknevek, igék és határozószók – miként illeszkednek az átvevő nyelv esetrendszerébe. Rámutatunk a prefixumok, szuffixumok és flexiók honosító szerepére is. E tanulmányban megállapítást nyer többek között az is, hogy a megvizsgált jövevényszavak meghonosodása – különböző genetikai-tipológiai nyelvi voltuktól adódóan – olykor bizonyos problémáktól sem mentes.

2. A főnevek adaptációja. – A kárpátaljai ruszin nyelven írott művekben és lexikográfiai munkákban a magyar kölcsönzavak jelentős részét főnevek képezik. A legtöbb magyar eredetű főnév adaptálódott az átvevő nyelv szóképzési és morfológiai rendszeréhez. BALECZKY EMIL (1960: 264–5) két pontban fogalmazta meg azt, hogy mire szükséges felfigyelni a magyar jövevény főnevek alaktanvizsgálata során a szláv nyelvekben: 1. a szláv főnév alaktanára, amely helyett vagy amellyel párhuzamosan használatos a magyarból kölcsönzött szó; 2. a szomszéd nyelvek és nyelvjárások magyar eredetű főneveinek alaktanára. Mivel a magyarban a ruszinnal ellentétben nincs nem (genus) mint nyelvtani kategória, ezért a főnevek morfológiai beilleszkedése során a nem- és deklinációcsoportokhoz kell igazodniuk. PETRO LIZANEC (1977: 51) a forrásnyelvben a főneveket két csoportba sorolja végződésük szerint: magánhangzóra és mássalhangzóra végződőkre. A továbbiakban mi is e szétválasztást alkalmaztuk.

A) A magánhangzóra végződő főnevek adaptációjának esetei. – 1. A magyar labiális *-a* végű főnevek többsége az *-a*, elvélve *-я* végződésű nőneműek I. deklinációcsoportjába illeszkednek be, pl. *борпейда* < *bokréta* (N. *bokréta*), *бунда* < *bunda*, *гамфа* < *hámfa*, *гурка* < *hurka*, *гута* < *guta*, *талиба* < *galiba*, *теренда* < *gerenda*, *дейжа* < *déjsa* (N. *déjsa*), *дудва* < *dudva*, *униря* <

eperfa, *irka* < *irka*, *кальга* < *kályha*, *карика* < *karika*, *кофа* < *kofa*, *коцка* < *koska*, *лонта* (*лонтя*) < *labda* (N. *lapta*), *луїтра* < *létra* (R. *lajtra*), *марга* < *marha*, *мінта* < *minta*, *новта* < *nóta* (N. *nóta*), *оргона* < *orgona* (virág), *палачінта* < *palacsinta*, *парпуга* < *parrika*, *почоля* < *rocsolya*, *пуста* < *puszta*, *ратота* < *rátotta* (N. *rátota*), *табла* < *tábla*, *тінта* < *tinta*, *фаїта* < *fajta*, *фінджа* < *findzsa*, *цєруза* < *ceruza*, *чїга* < *csiga*, *чїжма* < *csizma* (N. *csizma*), *чутора* < *csutora*, *ярда* < *járda*. – Ebbe a deklinációcsoportba soroljuk a labiális -a végződésű hímnemű főneveket is: *біка* < *bika*, *газда* < *gazda*, *варга* < *varga*, *катуна* < *katona*; vö. И учуеш: там, де стане чижмов русскій катуна! (Čučka 1992: 15) 'És meghalod azt, ahol csizmájával megáll az orosz katona'.

2. Az -i, -e, -é, -u magánhangzóra végződő magyar főnevek a nőnemű -a végződésű főnevek I. deklinációcsoportjába illeszkednek, pl. *біта* < *bige*, *деца* < *decí*, *каралаба* < *karalábé*, *ленча* ~ *леньча* < *lencse*, *серенча* ~ *сереньча* < *szerencse*, *тепша* < *tepsi* (de elvéve: *тепши*), *феїса* < *fejsze*, *чїпка* < *csipke*. A *тентєрїця* < *tengeri* főnévben honosító -иц' képzővel történik az adaptáció. – Kérdéses a *капура* < *kapu* főnév idetartozása. BALECZKY EMIL (1958: 35) úgy véli, hogy a magyar eredetű *капура* -ura szuffixumot kapott a *цапура* 'kecske', *шапура* 'sásfajta' főnevek mintájára. Több kutató véleménye szerint azonban a *капура* főnév a magyar *kapu*+*ra* szublativusi határozóragos átvétele lehet, amely feltehetőleg egy *капура!* (értsd: *dobolj, támadj!*) régi katonai vezényszóféltre vezethető vissza (ESUM 2: 378). Hogy e felfogás melyikét illeti elsőség, további kutatás tárgyát képezi (MOKÁNY 1970: 281–5).

Kivétel az alany- és tárgysetben használatos *хечєнєчє*, *гєчєнєчє* < *hecsepecse* 'hecsedli' (pl. Над шанцями вдянь файніє хечєнєчє; Petrovcij 1999: 8, 'A sáncok fölött nappal szépen virít a hecsesepecse'; *гєчєнєчє*; I. Kerča 2007). Kárpátalja területén és Ivano-Frankivszk néhány járásában szintén elterjedtek az *єчє-нєчє*, *гєчє-нєчє*, *єчї-нєчї*, *гїчї-нїчї*-féle variánsok (SABADOŠ 1982: 68–9; MYHOLYNEC' 2000: 353).

Egy-két kölcsönszó változatlan alakban honosodott meg: *парїжї* < *párizsi*, *меншї* < *tepsi*; vö. Довкола жони у пондьолах на *тепшї* носять пірулки (Čučka 1992: 56) 'Körülöttünk az asszonyok pongyolában tepsin hordják a tablettákat'.

3. A -li képzős magyar közvetítésű német főnevek az -ик képzős hímneműek II. deklinációcsoportjához sorolhatók: *кїфлїк* < *kifli* (elvéve *кїфлї*), *мушкатлїк* < *muskátli*, *цєтлїк* < *cetli*. Kivételt képez a meghonosodott nőnemű *рібізлї* < *ribizli*. – Ebbe a csoportba soroljuk továbbá a *пантлїк* < *pántlika* főnevet. BALECZKY EMIL (1958: 401–2) úgy véli, hogy a *pántlika* főnév a közép-kárpátaljai, a hucul, és részben a lemko nyelvjárásban *pantlyk* (kicsinyítő *pantlyčok*) hímnemű alakban terjedt el. Szánok és Sztryj környékén a *pantlyka* (kicsinyítő *pantlyčka*) nőnemű szóalak használatos. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a bajor-osztrák eredetű *pantlyka* szóalak valószínűleg magyar közvetítéssel került az ukrán nyelvjárásokba, a *pantlyk* viszont nem. Ezt azzal magyarázza, hogy a kárpáti nyelvjárásokban számos olyan német kölcsönszó van, amelyik -yk szuffixumú: *grїфлїк* < *Griffel*, *крїглїк* < *Krűgel*, *капслїк* < *Kapsel*, *мантлїк* < *Mantel* stb. (i. m. 402–3). Ezek a ruszin nyelvjárásokba közvetlenül kerülhettek a németből is, de az sem zárható ki, hogy a magyar volt az átadójuk, vö. m. *grїфлї*, *капслї*, *крїглї*. Ide soroljuk még a -чок kicsinyítő képzős *машлїчок* < N. *masli* 'masni' főnevet is.

4. Az *-ó* (~ N. *о́у*), *-ő* (~ R. N. *о́ў*), *-ú* ~ *u* végű főnevek a hímneműek II. deklinációcsoportjába illeszkednek be *-ов*, *-ев*, *-ув* ~ *-юв*, *-ів* végződéssel: *адо́в* < *ágyú*, *а́шо́в* < *ásó* (N. *а́рсо́у*), *ба́то́в* < *bagó* (N. *ба́го́у*), *ба́ро́в* < *báró* (N. *ба́ро́у*), *би́льчу́в* < *bölcső*, *би́рив*, *би́рув* < *bíró* (N. *би́ро́у*), *бу́нко́в* < *bunkó* (N. *бу́нко́у*), *ва́лу́в* < *vályú* (N. *ва́ло́у*), *га́йту́в* < *hajtó* (kutyá) (N. *га́йто́у*), *га́ю́в* < *hajó* (N. *га́йо́у*), *га́нто́в* < *hintó* (N. *га́нто́у*), *го́рди́в*, *го́рдо́в* < *hordó* (N. *го́рдо́у*), *ду́нто́в* < *dongó* 'kismotorbicikli' (N. *до́нто́у*), *дя́лу́в* < *gyalu*, *дя́лу́в* < *gyerlő* (N. *гье́рло́ў*), *жа́чку́в* < *zacsó* (N. *жа́цсо́у*), *ка́ндалу́в* < *kandaló* (N. *ка́ндало́у*), *ке́реїту́в* < R. *кереїто́ў* 'kerülő', *ко́пори́у́в* < *kororsó* (N. *ко́ро́ро́у*), *ко́салу́в* < *kaszáló* (N. *ка́са́ло́у*), *ле́чо́в* < *lecsó* (N. *ле́со́у*), *ма́нку́в* < *tankó* (N. *та́нко́у*), *ма́цко́в* < *taskó* (N. *та́ско́у*), *пе́жте́в* < *pezsgő* (N. *пе́зго́ў*), *пе́село́в* < *reszelő* (N. *ре́зело́ў*), *са́бу́в* < *szabó* (N. *са́бо́у*), *со́вага́бу́рув* < *szolgabíró* (N. *со́ўга́біро́у*), *те́мету́в* < *temető* (N. *те́мето́ў*), *фа́то́в* < *fattyú* 'kamaszfiú', *фі́то́в* < *fűtő* (N. *фі́то́ў*), *фо́ргу́в* < *forgó* (N. *фо́го́у*), *ці́ну́в* < *cipő* (N. *ці́ро́у*), *ча́ко́в* < *csákó* (N. *ча́ко́у*), *чі́ку́в* < *csikó* (N. *чі́ко́у*), *чо́ргу́в* < *csorgó* (N. *чо́рго́у*), *я́ру́в* < *járó* (N. *я́ро́у*). A *бі́мбо́вка* < *bimbó* (N. *бі́мбо́у*) főnév *-ка* kicsinyítő képzőt kap, így a nőneműek I. deklinációcsoportjába illeszkedik be.

5. Néhány *-a*, *-e*, *-ó* (N. *о́у*) végű főnév valószínűleg az ukrán standard analógiájára a pluralia tantum kategóriába épül be: *ко́рчолі́* < *korcsolya* (vö. ukr. irod. *ковзани*), *та́петы* < *tapéta* (vö. ukr. irod. *штале́ри*), *фо́го́вы* < *fogó* 'harapófogó' (vö. ukr. irod. *кли́ци*), *чу́регы* < *csöröge* N. *csürege* (vö. ukr. irod. *вергу́ни*), *ша́рагли́* < *saroglya* (vö. ukr. irod. *ноші́*, *носи́лки*), *бу́діты*, *бу́дгото́вы* < *bugyogó* (N. *бу́гого́у*) (vö. ukr. irod. *тру́си*, *ша́рова́ри*), *ві́ли* < *villa* 'vasvilla' (vö. ukr. irod. *вилы́*).

6. A *мо́ри* < *maggi* 'húsleves-ízestítő' a nem deklinálható hímnemű főnevek kategóriájába illeszkedik.

7. A *ни́йні*, *ни́йночки* < *néni* a nőneműek I. deklinációcsoportjába illeszkedik be; vö. На кого́ моя́ ша́ркань-ни́йні то́нко намі́кає? (KešŽiv. 58) 'Kire céloz az én sárkány nénim?'

8. Az *а́но* < *apa* – az azonos jelentésű *няньо* analógiájára – a hímneműek II. deklinációcsoportjába illeszkedik be. Ide tartozik a *ба́чі* < *bácsi* főnév is, amely az irodalmi művekben leginkább megszólításként fordul elő: Ге́й, ба́чі, що́ там несе́те в мі́шку? – поці́кавився інспе́ктор (Томча́ниј 1974: 599) 'Hé, bácsi, mit visz ott a zsákban? – érdeklődött a felügyelő'. – Що́, Зо́лтан-ба́чі, шу́ба про́пала? – смію́ться (Поту́шњак 1980: 152) 'Mi történt, Zoltán bácsi? Elveszett a suba? – nevetnek'.

B) A mássalhangzóra végződő főnevek adaptációjának esetei. – Ezek mennyisége a legszámtovább a főnévi rendszerben. – 1. Nagy részük a hímnemű kemény vagy spiráns mássalhangzóra végződő főnevek II. deklinációcsoportjához alkalmazkodott: *ала́ш* < *állás*, *а́лдо́маш* (*га́лдо́маш*) < *áldomás*, *а́нтала́г* < *antalag*, *ба́нташ* < *bántás*, *ба́юс* < *bajusz*, *бі́р* < *bér* (N. *бі́р*), *бо́вт* < *bolt* (N. *бо́ўт*), *бо́корван* < *pokolvar*, *ва́ша́р* < *vásár*, *во́шпо́р* < *vaspor*, *гро́ф* < *gróf*, *да́раб* < *darab*, *до́вган* < *dohány*, *я́ска́р*, *я́вска́р* < *jószág* (N. *жо́ўса́г*), *ка́лап* < *kalap*, *ке́рт* < *kert*, *ке́трец* < *ketrec*, *ко́ша́р* < *kosár*, *ла́бош* < *lábos* (N. *ла́бо́с*) 'edény', *ле́веш* < *leves*, *ло́то́р* < *lator*, *мі́рег* < *méreg* (N. *мі́рег*), *ні́таш* < *nyitás*, *одо́маш* < *adomás* 'áldomás', *па́план* < *raplan*, *ра́нташ* < *rántás*, *ра́нц* < *ránc*, *са́лаш* < *szállás*, *тро́вгер* < *tróger* (N. *тро́ўгер*), *фа́рада́чар* < *fáradtság* (N. *фа́раца́с*

cság), *хосен* < *haszon*, *чомаг* < *csomag*, *чот* < *csat*, *шоїт* < *sajt*, *язмин* < *jázmín*, *яндик* < *ajándék*. Már a XVI. századi Nyagovai Posztillában felbukkannak a magyar *haszon*-nak *chosen* és *chosna* változatai. Párhuzamos megjelenésüket DEZSŐ LÁSZLÓ (1989: 38) a magyar szó *-a* birtokos személyjeles alakjának átvételével magyarázza (vö. *haszon* – *haszna*). A *керт*, *кертма* < *kert* főnevet BALECZKY EMIL Kárpátalja déli nyelvjárásaiban elterjedt *загорода* 'kert, gyümölcsös kert' nőnemű *-a* végű főnév hatásával magyarázza. Rámutat arra, hogy a *загорода* és *кертма* főnevek párhuzamosan is éltek az ungi, zempléni és sárosi ukrán nyelvjárásban (BALECZKY 1960: 262).

2. A palatális mássalhangzóra végződő magyar főnevek a hímnemű lágy mássalhangzóra végződő főnevek II. deklinációcsoportjába illeszkednek be: *баршонь* < *bársony* (de van *баршан*, *баршун* is: Hrinčenko 1958. I: 146; Petrovcij 1999: 96), *живань* < *zsványu*, *каштель* < *kastély*, *кормань* < (*autó*)*kormány*, *кыпень* < *körpeny*, *летінь*, *лигінь* < *legény*, *оронь* < *arany*, *роштель* < *rostély*, *ряднь* < *rongy* (de *рядня* nőnemű főnévként gyakrabban adatolt), *сакмань* < *szakmánu*, *сетінь*, *сигінь* < *szegény* (N. *szegínyu*), *тенгель* < *tengely*, *шаркань* < *sárkány*.

3. Számos magyarból kölcsönzött főnév szóvégi pergő foghangja palatalizálódott, s így a hímnemű lágy végű főnevek II. deklinációcsoportjába illeszkedik be: *бетярь* < *betyár*, *везирь* < *vezér*, *галірь* < *gallér*, *генгерь* < *henger*, *говгерь* < *hóhéj*, *гусарь* < *huszár*, *кантарь* < *kantár*, *кінчтарь* < *kincstár*, *лекварь* < *lekvár*, *лінгарь*, *лынгарь* < *lingár*, *тивчарь* < *tölcsér* (N. *töücsér*), *чивдирь* < *csődör* (N. *csöüdör*), *шовдарь* < *sódar* (N. *sóudar*). PETRO LIZANEC (1977: 47) kutatásai megerősítették, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban a szóvégi szonoráns megőrizhette lágyágát az ukrán szavakban is, például: *читвирь* 'csütörtök', *столарь* 'asztalos'. – Ebbe a deklinációcsoportba illeszkednek be a *гембець* < *gömböc* és a *п'яць* < *piac* (N. *pijac*), de *п'яць* is előfordul (vö. I. KERČA 2007: 252).

4. Néhány esetben az átvett főnév szóvége nem palatalizálódott: *борар* < *bojár*, *вашар* < *vásár*, *гавалір* < *gavallér*, *позар* < *pohár*, *сивар* < *szivar*, *сомар* < *szatár*, *танір* < *tányér*, *шінтер* < *sintér*. Ezek a hímnemű kemény végű főnevek II. deklinációcsoportjába illeszkedtek be.

5. A kemény vagy lágy végű főnevek között olyanok is előfordulnak, amelyek a nőnemű I. deklinációcsoportba illeszkednek be *-a*, *-я* végződéssel: *барацка* < *barack*, *бетега* < *beteg(ség)*, *бота* < *bot*, *габ(а)* < *hab* 'hullám', *гомба* < *gomb* (a *гомбиця* *-иць* képzőt kapott), *капча* < *karocs*, *кішасоня* < *kisasszony*, *контя* < *konty*, *лаба* < *láb*, *лабсара* < *lábszár*, *пістоля* < *pisztoly*, *ройта* < *rojt*, *рудина* < *rúd* (*-ин*- képzős alak), *рядня* < *rongy*, *сарсам(а)* < *szeraszt*, *талпа* < *talp*, *турня* < *torony*, *фанка* < *fánk*, *фодра* < *fodor*. – A *битанга* < *bitang* főnevet a közös neműekhez soroljuk; vö. „Ци ты, *битанго*, вглух, усліп” (Petrovcij 38) 'Te, bitang, megsüketültél-e, megvakultál-e'. – Feltételezzük, hogy némely *-a*, *-я* flexiók szó ukrán standard mintát követ: *бана* < *bánat* ~ *муза*, *бетега* < *beteg(ség)* ~ *хвороба*, *бота* < *bot* ~ *палка*, *палиця*, *габа* < *hab* 'hullám' ~ *хвиля*, *капча* < *karocs* ~ *застібка*, *кішасоня* < *kisasszony*, ~ N. *панія*, *лаба* < *láb* ~ *нога*, *лабсара* < *lábszár* ~ *голінка*, *ройта* < *rojt* ~ *бахрома*, *талпа* < *talp* ~ *ступня*, *підощва*, *турня* < *torony* ~ *башта*, *фодра* < *fodor* ~ *оборка*. Megemlítenédő, hogy a XVI–XVIII. századi

írásos emlékekben a *серсам* hím- és a *серсама* nőnemű szóalakok szintén párhuzamos használatúak (DEZSŐ 1961: 144).

6. A nőnem I. deklinációcsoportjába tartoznak azok a mássalhangzóra végződő főnevek, amelyek *-к(a)* szuffixumot kaptak: *вадаска* < vadász(at), *йонатанка*, *ёнатанка* < jonatán (alma), *парадичка* < paradicsom, *сакайтовка* < szakajtó, *фашірка* < fasírt. Ezekhez járul a *гiмбату* < himbál igéből képzett *гiмбалка* 'hinta' főnév is: *Гiмбалка была пудвішена до стовпа дерева* (Керча 2005: 163) 'A hinta a fatörzsre volt függesztve'.

7. A magyar -ság végű főnevek *-шас(т)-*, *-чар-* képzőt kapnak. Ide soroljuk az archaikus jellegű *бiршар* < bírság és a *мулатшас* < mulacság (N. mulacság), *фарадчар* < fáradság (N. fáracság) főneveket. Megjegyezzük, hogy a Felső-Borzsa vidéki nyelvjárásokban szintén csak néhány magyarból átvett *-шар* ~ *-шур* képzős főnév adatolt; a *-шар* szuffixum azonban kárpátukrán szavakhoz is csatlakozott: *злодішшар* 'tolvajlás' < *злодіш* 'tolvaj', *мудрōшшар* 'bölcesség' < *мудрый* 'böles', *бiдōшшар* 'szegénység, nincstelenség' < *бiдак* 'szegény, nincstelen' (NIMČUK 1963: 82–3).

8. Egyes férfiszakmák -ász képzős nevei a hímnem, II. deklinációcsoportjához csatlakoznak: *баняс* < bányász, *вадас* < vadász, *галас* < halász, *югас* < juhász. Ehhez a deklinációcsoportoz tartozik talán a *вiргас* < virgács, R. *virgács* főnév is.

9. Számottevők a magyar -ás, -os, -s képzős főnevek, amelyek a hímnem, II. deklinációcsoportjához sorolandók. – a) Az *-аш* képzővel: *алаш* < állás, *банташ* < bántás, *баюсаш* < bajuszos, *бичкаш* < bicskás, *боџташ*, *боџтош* < boltos (N. bójtos), *бочкораш* < bocskoros, *бундаш* < bundás, *вагаш* < vágás, *валасташ* < választás, *вонаш* < vonás 'magyar arany pénznem', *гайташ* < hajtás, *дудаш* < dudás, *кальгаш* < kályhás, *картяш* < kártyás, *корчоляш* < korcolyás, *кайкаш* < kajakos, *кошаркаш* < kosaras 'kosárlabdázó', *лампаш* < lámpás, *мардаш* < taradás, *ніташ* < nyítás, *овдалаш* < oldalas (N. оїддалас), *оріаш* < óriás (N. оїріас), *орташ* < irtás (N. R. ortás), *паўташ* < pajtás, *пантликаш* < rántlikás, *папрукаш* < paprikás, *порташ* < portás, *пошташ* < postás, *прімаш* < prímás, *ранташ* < rántás, *рокаш* < rakás, *рядяш* < rongyos 'rongyszedő', *сакманяш* < saktányos, *фіркаш* < firkás, *ціфраш* < cifrás, *чапаш* < csapás, *чардаш* < csárdás, *чисташ* < tisztás, *шуйташ* < sujtás. Ebben a deklinációba tartozik a *сохташ* < *сохта* < *szokta* (E/3., vö. MOKÁNY 1966: 19) főnév is. – Értékes megfigyelést közöl VASYL' NIMČUK a Felső-Borzsa vidéki nyelvjárásokból: ott ugyanis *-аш* szuffixummal képződnek néha az élőlények és tárgyak attributív megnevezései: *цур'я* 'rongy' > *цур'аш* 'rongyszedő', *свал'ба* 'esküvő' > *свал'баш* 'lakodalmi vendég', *оренда* 'bérlés' > *орендаш* 'bérlő', *передовий* 'vezető, élenjáró' > *передаш* 'vezető személy' (NIMČUK 1963: 80).

b) Az *-ош (-еш)* képzővel: *бізтош* < biztos (úr), *боџтош* < boltos (N. bójtos), *боканчош* < bakancsos (R. 'gyalogos katona'), *борзош* < borzas (N. borzos), *бункош* < bunkós, *варош* < város, *гаеш* < hájas, *гiдош* < hidas, *гусош* < húszas, *инош* < inas, *калапош* < kalapos, *ковдош* < koldus (N. kóцдus), *лабош* < lábas (N. lábos), *лангош* < lángos, *лапош* < lapos, *ловтош* < lógós 'lusta ember', *лотрош* < latros, *нілош* < nyilas (tört.), *ошколош* < iskolás (N. oskolás), *парош* < páros, *пондєлош* < pongyolás, *талош* < tálás, *танцош* < táncos, *таташ* < táltos

(N. *tátos*), *турлаш* < (jég)torlasz (N. *torlás*), *фланцюш* < *flancos*, *флытош* < *flúgos*, *францюш* < *francos*, *цукрош* < *cukros*, *чавартош* < *csavargós*, *чампош* < *csámpás*.

A megvizsgált művekben *-ош* képzőt kapott a *годнош* < *hadnagy*, *тембош* < *gömböc* 'kővér ember', *новтош* < *nótás* főnév is, így a II. deklinációcsoportba sorolható, akárcsak a *босорош* főnév, amely 'boszorkánymester, férfi boszorkány' jelentésben ismeretes, a *босорка(ня)* < *boszorka*, *boszorkány* képződménye (BALECZKY 1958: 34). A kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban ismert a hímnemű *-ун* szuffixumú *бодоркун* főnév is, amely a *босоркан*'a nőnemű főnévből alakult (vö. NIMČUK 1955: 176). Egyébként az *-ош* képző elterjedt a kárpátaljai ukrán nyelvjárások nem magyar jövevényfőneveiben is, pl. *електрикарош* 'villanyszerelő', *крадош* 'rabló', *околарош* 'szemüveges', *топанкош* 'cipőt viselő ember' (vö. NIMČUK 1963: 81–2; LIZANEC 1977: 57–9).

Megjegyzem, a fentebb felsoroltak között azonban belső keletkezésű is lehet pl. a *бовташ* 'boltos', *бочкорош* 'bocskoros', *кошаркаш* 'kosárlabdázó', *новтош* 'nótás', *рядняш* 'rongyszedő', *сакманяш* 'szakmányos', *сохташ* 'szokás', *цимбалош* 'cimbalmos'.

KÁPRÁLY MIHÁLY tanulmányt szentelt a magyar eredetű *-ош* (*-аш*) képzős szavak vizsgálatának a kárpátaljai ruszin szövegekben. Véleménye szerint e képzők elterjedése a történelmi Magyarország népei közötti tartós nyelvi kapcsolatokról tanúskodik (KÁPRÁLY 2001: 74). Az általa megvizsgált négy évszázadnyi kárpáti ruszin szövegek között vannak tudományos, publicisztikai és szépirodalmi írások, illetve előfordulnak a XX. század első felében megjelent újságcikkek is. KÁPRÁLY megállapította, hogy a modern kori kárpátaljai szövegekben a személyt jelentő főnevek képzői közül a legproduktívabb az *-ош* (*-аш*): *безпека* 'biztonság' > *безпекаш* 'ügynök', *інтелігент* > *інтелігентош* 'intelligens ember', *наркотики* 'narkó' > *наркаш* 'narkós', *новинка* 'újság' > *новинкаш* 'postás', *окуляри* 'szemüveg' > *окулярош* 'szemüveges ember', *пасуля* 'bab' > *пасуляш* 'babot kedvelő ember', *хрiнь* 'torma' > *хрiняш* 'emberre vonatkozó' (becsmérlően), *фотька* 'fénykép' > *фотькош* 'fényképész', *яйце* 'tojás' > *яйцош* 'tökös ember' (becsmérlően) (i. m. 77–8).

A magyar nyelvvel ellentétben, ahol az *-as*, (*-ás*) képzős szavak változatos jelentéssel bírnak, a ruszinban az *-ош* (*-аш*) csak személyek megnevezésére és személynevek képzésére használatos (i. m. 79). KÁPRÁLY felfigyelt az *-ош* (*-аш*) képzős családnevek adatolására: *Бордаш*, *Добош*, *Жирош*, *Зубаш*, *Карабелеш*, *Кеминяш*, *Майорош*, *Малош*, *Пушкаш*, *Сабадош*, *Цибуляш*. A *Барвінкош*, *Бербелаш*, *Салдобош*, *Фогараш* helynevek a szovjet korszakban ukrán megfelelőt kaptak (i. m. 80). Ezek közül a *Бордаш* < *Bordás*, *Добош* < *Dobos*, *Жирош* < *Zsíros*, *Карабелеш* < *Karabélyos*, *Майорош* < *Majoros*, *Пушкаш* < *Puskás*, *Сабадош* < *Szabados*, *Салдобош* < *Száldobos* a magyarban alakult személynevek.

Az általunk megvizsgált írott anyagban az *-аш* ~ *-яш*, *-ош* képző egyébként is elterjedt, például: *гойкаташ* 'kiabál' > *гойкаш* 'kiabáló', *двакіла* 'két kiló' > *двакілаш* 'kétkilós súly', *красти* 'lop' > *крадош* 'tolvaj', *куфер* 'bőrönd' > *куфераш* 'bőröndös ember', *окуляри* 'szemüveg' > *окуляреш* 'szemüveges ember', *парцела* 'parcella' > *парцелаш* 'parcellás, földterület tulajdonosa', *пицалка* 'furulya' > *пицалкош* 'furulyás', *порція* 'porció, adó' > *порціяш* 'porciós, adófizető', N. пуд-

хвустя 'farokszj' > *пудхвостаи* 'talpnyaló', *рахунок* 'számla' > *рахункош* 'takarékos ember', *ребро* 'borda' > *ребраш* 'sovány (idős) ember', *рот* 'száj' *ротаи* > 'szájás', *сабля* 'kard' > *сабляш* 'szablyás', *тропа* 'ösvény' > *тропаи* 'merekdek ösvény', N. *фамілія* 'család' > *фаміліаи* < 'családfő', *яма* 'gödör' > *ямаи* 'gödörásó'. Anyagunkban az *-аи*, *-ои* képzős ruszin főnevek leggyakrabban szakmát és emberi tulajdonságot jelentenek, mint ahogyan NIMČUK (1955: 177) által vizsgált Felső-Borzsa vidéki nyelvjárásokban is.

11. Megőrizték *-еи* végüket az *-(e)s* képzős magyar eredetű főnevek: *бетлегемеш* < *betlehemes*, *біреи* < *béres* (N. *béjres*), *креїмеи* < *krémes* (N. *kréjmes*), *левиш* < *leves*, *реїтеи* < *rétes* (N. *réjtes*), *февдеи* < *földes* (N. *föjüdes*).

12. A magyar *-és* (N. *-es*, *-ís*) képzőnek *-еи* vagy *-иу* a ruszin megfelelője: *міреи* < *mérés* (N. *míres*), *ренделіи* < *rendelés* (N. *rendelís*).

13. Csak megszólításként használatos a *бораттом* < *barátom*, vö. *Бораттом, сервус!* (Fantič 37) 'Szervusz, barátom!'

3. A melléknevek meghonosodásának esetei. – 1. Néhány főnévi értékű szó eredeti magyar szóalakban illeszkedett be, pl. *барна* < *barna*, *гаміи* < *hamis*, *гуницут* < *huncut*, *каїла* < *kajla*, *креїмеи* < *krémes* (N. *kréjmes*), *тарка* < *tarka*. Megemlítendő, hogy a XVI–XVIII. századi ruszin nyelvemlékekben minden magyar eredetű melléknévhez ukrán (azaz ruszin) szuffixum kapcsolódott (vö. DEZSŐ 1961: 156).

2. Az általunk vizsgált anyagban is gyakran megtoldja, „ruszinosítja” a melléknevet az *-и*, *-ьи* melléknévképző, s ehhez csatlakozik a melléknévi végződés (hímnemben *-иу* ~ *-ьиу*, nőnemben *-а* ~ *-я*, semlegesnemben *-е* ~ *-є*, többes számban pedig *-і* ~ *-ї*): *бетежний* < *beteg*, *бізувний* < *bizonyos* 'megbízható', *валушний* < *valós*, *гамішний* < *hamis*, *герешний* < *híres*, *инний* < *ér*, *кенешний* < *kényes* (N. *kéjnyes*), *кешерешний* < *keserves*, *лежерный* < *lezser*, *фіномный* < *finot*, *фришний* < *friss* 1. 'most szedett, készített', 2. 'jókedvű, energikus, gyors'.

3. Néhány melléknév *-ст(ьи)*, *-ськ(ьи)*, *-цьк(ьи)*, képzővel honosodott meg: *барнастий* < *barna*, *таркастий* < *tarka*, *гуницутський* < *huncut*, *ніцицький* < *pici(ke)*, vö. *Ах то твоя вітцівщина ніцицька* (MidZel. 1999: 75) 'Jaj, az a te picike hazád'.

4. A jövevény főnevekből képzett melléknevek, melléknévi igenevek nagyobb része a ruszinban keletkezett. Ezek mennyisége az általunk megvizsgált anyagban számottevő. Lássunk néhány leggyakrabban előforduló képzővel létrejött származékot. A legtöbb melléknév *-ув-ськ-*, *-ськ-* képzős: *банясувський* 'bányász-', *баровський* 'bárári', *бетьарський* 'betyáros', *битантський* 'bitang-', *бірешський* 'béres-', *бокораиський* 'tutajos', *босорканський* 'boszorkányos', *варошський* 'városi', *везирський* 'vezér-', *галаський* 'halász-', *говерський* 'haveri', *гонвейдський* 'honvéd-', *гуницутський* 'huncut-', *гусарський* 'huszár-', *тазду(в)ський* 'gazda-', *профський* 'gróf-', *живанський* 'zsivány-', *канторський* 'kántor-', *катунський* 'katonai', *кайкаиський* 'kajakos', *кінчтарський* 'kincstári', *ковдоиський* 'koldus-', *левентський* 'levente-', *легінський* 'legény-', *немеиський* 'nemes-', *пайтаиський* 'pajtás-', *темету(в)ський* 'temetői', *унгарський* 'ungvári', *чалувський* 'csaló-'.

5. Produktív az *-ов- ~ -ёв- ~ -йов-* szuffixum: *бадоговый* 'bádog-', *барацковый* (*бороцковский*) 'barackfa-', *барионовый* 'bársony-', *бишальмовый* 'birsalma-' (N. *bisalma*), *болтовый* 'bolti' (N. *bólti*), *габовый* 'habos', *гомбичковский* 'gombos', *децембровский* 'decemberi', *догановый* 'dohány-', *жебовый* 'zseb-', *кабатовый* 'kabát-', *кариковый* 'karikás', *кертвовый* 'kertes', *копонецкий* 'kopnya-', *норончовый* 'narancs-', *пасулёвский* 'raszuly-', *пяцовый* 'piaci', *телековский* 'telek-', *файтовый* 'fajta-', *чевдарёвский* 'csődör-' (N. *csőddör-*), *чомаговый* 'csmagos', *шоровый* 'soros', *януаровый* 'januári'.

6. Gyakori az *-н-* képző is: *бетежный* 'beteg', *гаминный* 'hamis', *готарный* 'határos', *кедвешный* 'kedves', *лежерный* 'lezser', *ортаинный* 'írtott terület' (N. *ortás*), *напригаинный* 'paprikás', *сохтаинный* 'szokott', *фарадный* 'fáradt', *финомный* 'finom', *фришный* 'friss'. A *бетеж* > *бетежный* ~ *битіжний* szóban *г* / *ж* mássalhangzó-váltakozás van, vö. *Битіжнім* ся вернув (Petrovcij 119) 'Betegen tért haza'.

7. Több esetben előfordul az *-аст-(-яст-)* képző: *барнастый* 'barna, barnás', *габастый* 'habos, hullámos', *кайластый* 'kajla', *карика* > *каричка* > *каричкастый* 'labda alakú', *коцкастый* 'kockás', *леньчастый* 'lencse-', *минтастый* 'mintás', *танірястый* 'tányér alakú', *таркастый* 'tarka, tarkás', *тивчарястый* 'tölcserés', *турнястый* 'tornyos', *фодрастый* 'fodros'.

8. Megemlítnék továbbá néhány kevésbé gyakori melléknévképzőt is: a) *-ан-*: *капчаный* '(be)kapcsolt', *наприжаный* 'paprikás', *тенгеричаный* 'tengeri-'; b) *-ат-*: *баюсатый* 'bajuszos', *лабатый* 'nagy lábú'; c) *-лив-* (*-лёв-*): *енгедливый* 'engedékeny', *сереньчливый* 'szerencsés', *хосновливый* 'hasznos, használatos', *шпорувливый* 'spóros, takarékos'; d) *-н-ист-*: *тарканистый* 'tarkás'; e) *-оват-*: *марговатый* 'tehenes', *хосновитый* 'hasznos'; f) *-цьк-*: *видицький* 'vidéki', *гайдуцький* 'hajdú-'; g) *-ав-*: *ловгавый* 'lógós', *рандавый* 'rongyos', *чампавый* 'csámpás'; h) *-(ь)к-*: *югаський* 'juhász-'.

Előfordulnak szintúgy további főnévi vagy melléknévi többől képzett, különböző szuffixumú szavak: *кариковый* ~ *каричкастый* 'karikás', *коцкованный* ~ *коцковастый* 'kockás', *леньчовый* ~ *леньчастый* 'lencsés', *марговый* ~ *маржачый* 'marha-', *напригаинный* ~ *наприжанный* 'paprikás, paprikázott', *таркастый* ~ *тарканистый* 'tarkás', *фодрастый* ~ *фодричкастый* 'fodros', *хосенный* ~ *хосновитый* ~ *хосновливый* 'hasznos'.

Külön csoportot képeznek az *-ован-* képzős melléknévi igenevek: *забанованный* 'igen bánatos', *изронцованный* 'megráncosodott', *изунованный* 'megunt', *исчалованный* 'megcsalt, becsapott', *кефованный* 'megkefélt', *кинованный* 'megkínzott', *коцкованный* 'kockázott', *ошколованный* 'iskolázott' (N. 'oskolázott'), *порунтованный* 'elrontott', *рантованный* 'rántott', *сохтованный* 'szokott', *(у)цифрованный* '(ki)cifrázott', *фарадлованный* 'fáradt', *хоснованный* 'használt', *чипкованный* 'csipkés', *шпорованный* 'megspórolt, megtakarított'.

Néhány melléknévi igenév *-уч-(-юч-)*, szuffixumot kapott, és ezáltal melléknévesült: *будуштуючий* 'bujdosó', *газдууючий* 'gazdálkodó', *прикапчуючий* 'hozzácsatolt', *хоснуючий* 'használó'.

4. Az igék meghonosodásának esetei. – A ruszinban az igék részben magyar jövevény igékből képződtek, részben pedig főnévi vagy melléknévi származékok. PETRO LIZANEC (1977: 63–6) ezért az átvevő nyelvben két igekategóriát különböztet meg: 1. a magyar ige-tövből származottakat; 2. a már meghonosodott főnévből képzetteket. Morfológiai adaptációjuk szerint a következő csoportokra bontottuk az igéket.

1. A magyarból átvett igei képződmények – az ige-tő bármilyen mássalhangzóra végződhet – egyik csoportját azok képezik, amelyek *-ovat* ~ *-uvat* szuffixumot kaptak: *бантовати* < *bánt*, *бечеловати* < *becsül*, *бизувати* < *bízik*, *бировати* < *bír*, *бізентовати* < *bizonyít*, *будушловати* < *bujdosik*, *валтовати* < *vált*, *геверовати* < *hever*, *енгедовати* < *enged*, *кельтовати* < *költ*, *ловтовати* < *lóg* 'csavarog', *ментовати* < *ment*, *ортовати* < *irt* (N. R. *ort*), *поносовати* < *rapaszol*, *ренделовати* < *rendel*, *ругати* < *rúg*, *рунтовати* < *ront*, *сановати* < *szán*, *уновати* < *un*, *фарадловати(ся)*, *фаралловати(ся)* < *fárad*, *чавартовати* < *csavarog*, *чаловати*, *чалувати* < *csal*.

2. Az *-l* képzős igéknél egyes esetekben elvész az *-l*. Ezek *-ovat* ~ *-uvat* képzősök: *дунстовати* < *dunsztol*, *чутаковати* < *csutakol*, *шацовати* < *saccol*, *шпоровати* < *spórol*, *штїмовати* < *stimmel*. Más esetben viszont megmarad: *кімловати* < *kéml*, *про(в)баловати* < *próbál*, *ренделовати* < *rendel*, *фелеловати* < *felel*, *шеїталовати* (*шїїталовати*) < *séjtál*.

3. Néhány magyar eredetű igéhez ruszin *-at* (*-yat*) képző járul: *аршовати* < *ás* (N. *árs*), *ловгати* < *lóg* 'függ', *таншати* < *tapsol*, *чанкати* < *csarkod*. MOKÁNY SÁNDOR (1962a: 72) a legrégebb kölcsönzésekhez sorolja az *-at* ~ *-yat* képzős igéket és azokat is, amelyek a már korábban átvett főnevekből alakultak.

4. Visszahatónak tekintjük azokat a magyar eredetű igéket, amelyekhez *-ся* posztfixum járul. Ezek nagyobb része az ukrán standard analógiájára jöhetett létre: *всалашоватися* < *beszállásol*, vö. *заселитися*; *вувалтоватися* < *kivált*, vö. *освідчуватися*; *вупоносоватися* < *kirapaszolja magát*, vö. *скаржитися*; *(из)бановатися* < *(el)szomorodik*, vö. *засмучуватися*; *испайташїтїтїся* < *rajtászkodik*, vö. *подружитїся*; *міреговатїся* < *mérgelődik*, vö. *нервуватїся*; *ранцавитїся* < *ráncsol(ja a homlokát)*, vö. *морцїтїся*; *розбитантоватїся* < *elbitangosodik*, vö. *розпустїтїся*; *розгімбатїся* < *himbálozik*, vö. *розгойдатїся*; *фарадловатїся* < *fárad*, vö. *втомїтїся*. Az általunk adatolt *санкатїся* < *szánkázik* ige, mint ahogyan a *летїнїтїся* < *legénykedik*, *лобдатїся* < *labdázik* igék is, PETRO LIZANEC (1977: 65) szerint talán tükörfordítások.

5. Véleményünk szerint a már meghonosodott főnevekből képződhettek a következő igék, esetleg a megfelelő magyar igék hatására:

a) *-ovat* ~ *-evat* képzővel: *біманга* 'bitang' > *біманговати* 'bitangol', *біциклї* 'bicikli' > *біциклєвати* 'biciklizik', *вашар* 'vásár' > *вашаровати* 'vásárol', *габ* 'hab' > *габовати* 'habot ver, hullámosít', *генгер* 'henger' > *генгерєвати* 'hengerel', *дялу* 'gyalu' > *дяловати* 'gyalul', *кантор* 'kántor' > *канторовати* 'kántorkodik', *карїка* 'karika' > *карїковати* 'karikázik', *кефа* 'kefe' > *кефовати* < 'kefél', *ковдош* 'koldus' (N. *коцудис*) > *ковдовати* 'koldul' (N. *коцудул*), *кормань* 'kormány' > *корманєвати* 'kormányoz', *коцка* 'kocka' > *коцковати* 'felkockáz, feldarabol', *кочїш* 'kocsis' > *кочїшовати* 'kocsikázik', *ланц* 'lánc' > *ланцовати* <

'láncol', *паприга* 'paprika' > *паприговати* '(meg)paprikáz', *ранц* 'ránc' > *ранцовати* 'ráncol', *реселѣв* 'reszelő' > *реселѣвати* 'reszel', *гiр* 'hír' > *розгiрѣвати* 'elhíresztel', *салаш* 'szállás' > *салашовати* 'elszállásol', *талпа* 'talp' > *талповати* 'talpal', *тровоер* 'tróger' (N. 'tróuger') > *тровоеровати* 'trógerol', *фалат* 'falat' > *фалатовати* 'falatozik', *хосен* 'haszon' > *хосновати* 'használ', *цимбор(а)* 'cimborá' > *цимборовати* 'cimborál, baráti kapcsolatot tart fenn', *цифра* 'cifra' > *цифровати* 'cifráz', *чiнка* 'csipke' > *чiнковати* 'csipkéz', *шор* 'sor' > *шоровати* 'sorol';

b) valamint *-ити* ~ *-ити* képzővel: *бетяр* 'betyár' > *бетярити* 'betyárkodik', *биреш*, *бiреш* 'béres' > *бирешити*, *бiрешити* 'béres munkát végez', *бiров* 'bíró' > *бiровити* 'bírói munkát végez', *бойтар* 'bojtár' > *бойтарити* 'bojtárkodik', *босорка*, *босорканя* 'boszorkány' > *босорити*, *босорчити* 'varázslással foglalkozik', *габа* 'hullám' > *габити* 'hullámosít', *гуляш* 'gulyás' > *гуляшити* 'gulyásként dolgozik', *вашар* 'vásár' > *завашарити* 'bevásárol', *кертис* 'kertész' > *кертисити* 'kertészkedik', *легiнь* 'legény' > *легiнити* 'legénykedik', *лiнгарь*, *льнгарь* 'lingár' > *лiнгарити*, *льнгарити* 'lingárkodik', *лопта* 'labda' (N. *ларта*) > *лоптамити* 'labdázik' (N. *лартázик*), *пайташ* 'pajtás' > *пайташити* 'pajtáskodik, barátkozik', *варош* 'város' > *поварошити* 'elvárosiasodik', *гiр* 'hír' > *розгiрити* 'elhíresztel', *рядня* 'rongy' > *ряднявiти* '(el)rongyolódik', *салаш* 'szállás' > *салашити(ся)* 'elszállásol', *сокач* 'szakács' > *сокачити* 'szakácskodik', *фрiчка* 'fricska' > *фрiчкати* 'fricskáz', *чiжма* 'csizma' (N. *csizma*) > *чiжмарити* 'csizmadiaként működik', *югас* 'juhász' > *югасити* 'juhászkodik'. A *барна* melléknévből *-ити* képzővel jött létre a *барнити* < *barnul* ige.

Találkoztunk olyan ritka esettel is, amikor egy-egy adott szónak párhuzamos alakjai vannak, például: *-овати* ~ *-ловати*: *гамiшовати* ~ *гамiшловати* < *hamiskodik*; *-аши-* ~ *-лаши-*: *вагашити* ~ *ваглашити* < *vág*.

A felsorolt szuffixumok segítségével folyamatos igeszemléletet kifejező igék képződnek. A befejezett igeszemléletet jelölő alakok a ruszin nyelvjárásokban jöttek létre a legváltozatosabb előképzők segítségével: *ви-*, *ву-*, *до-*, *за-*, *из-*, *май-*, *на-*, *о-*, *пере-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, *уд-*, pl. *вiбiзентовати* 'bebizonyít', *вуортовати* 'kiírt', *вухосновати* 'elhasznál', *дошейталовати* 'odasétál, végigsétál', *забiзувнити* 'magabiztossá válik', *изряднявiти* ~ *поряднявiти* 'elrongyolódik, lerongyolódik', *искельтовати*, *прокельтовати*, *роскельтовати* 'elkölt, elherdál', *майбечеловати* 'igen megbecsül', *накоцковати* 'felkockáz', *прокоцкати* < 'elkockáz', *науновати* 'megun', *очаловати* 'megcsal; becsap', *перечампати* 'csámpráskodik', *побантовати* 'megbánt', *побечеловати* 'megbecsül', *поваглашити* 'kivág', *погенгерѣвати* 'lehengerel', *подiжмити* 'megdézsmál', *поланцовати* 'megláncol', *полегiнити* 'legénykedik egy ideig', *посереньчити* 'szerencsétet valakit', *поталповати* 'megtalpal', *пофалатовати* 'feldarabol', *пригаздовати* 'gazdálkodni kezd', *прогеверовати* 'elhever, ellustálkodik', *розбитанговатися* 'elbitangosodik', *удвалтовати* 'kivált, megvált'.

5. Егyéb шóфajок. – 1. Az általunk megvizsgált anyagban csak egy számnevet találtunk: *изирь* < ezer. Ennek derivátumai az *изирька* 'ezres <bankó>' és a *пятьизирька* 'ötezes'.

2. Sem az írott szövegből, sem a nyelvjárásokból nem kerültek elő magyar eredetű névmások.

3. A határozószók néhány kivétellel vagy változatlanul, vagy *-o* szuffixummal honosodtak meg: *батром* < *bátran*, *баторно* < *bátor* 'bátran', *бизувно, бізівно, бізунь* < *bizonu*, *гамішно* < *hamisan*, *гляба, гляба* < *hiába*, *ипен, ипен(што)* < *éppen* (*hogy*): У мене є сякі *ипен* (Hnatjuk 2001: 117) 'Nekem éppen ilyenek vannak'; *інкаб* < *inkább*, *кін(ом)* < *képpen*, *мусай* < *muszáj*, *шуга* < *soha*: Од сього танцю *шуга* ся не вморю, То кров у міні рудну новту грає (Fantyč 1997: 23) 'Ebbe a táncba soha nem fáradok bele, A véremben édes honi nóta lüktet'; *нигда шуга* < *soha(sem)* – a határozószó első része a ruszin *нигда* 'soha', a másik része a magyarból átvett *шуга* < *soha* (i d e g e n n y e l v i s z i n o n i m a p á r; vö. МОКАНУ 1962b: 132): Айбо ми би з Дюрьом *нигда-шуга* не були кумовами (Kešživ. 1997: 70) 'De mi Gyurával soha sem voltunk komák'. A vizsgált anyagban a *рендешино* < *rendesen* 'jól, alaposan' értelme van: Самі розумієте, што після таких випадку я мусіла *рендешино* розверечи своїми мозгами (Kešelja 1993: 58) 'Maga is érti, hogy ilyen eset után nekem jól meg kellett mozgatnom az agyam'. A *гляба* < *hiába* határozószónak a galíciai és a bukovinai szépirodalmi művekben bővült a jelentése: 'nem szabad, elég' (BÁRÁNYNÉ KOMÁRI 2008: 184): *Гляба* їх розуміти (Čeremšyna 1952: 302) 'Aligha lehet őket megérteni'.

A *батром* < *bátran* a cselekedet módját kifejező határozószók analógiáját tükrözi (vö. ukr. *гуртом* 'társaságban, együtt', *слідом* 'valakinek a nyomában'): Айбо нараз *батром* перескочив и уже стояв перед Юрком (KU. 2002: 24) 'Ámde bátran átugrotta, és máris Jurko előtt állt'. A *гамішно* 'hamisan' a *гамішний* < *hamis* melléknév derivátuma (vö. ukr. *веселий* 'vidám' – *весело* 'vidáman', *гарний* 'szép' – *гарно* 'szépen', *сумний* 'szomorú' – *сумно* 'szomorúan').

4. A magyar jövevényszavak között három kötszót találtunk: *авадь* < *avagy*, *вадь* < *vagy*, *педір* ~ *пидік* < *pedig* (vö. Задрыжав уд страха вшиткый, *пидік*, вже было бы витко, Вбы якась там ворожбитка, *авать* босоркун-страшко (Petrovcij 1999: 94) 'Minden ízében reszketni kezdett a félelemtől, pedig már észre vette volna, ha jósnő, avagy rémisztő kuruzsló lett volna'; valamint egy sajnálkozó rosszalást kifejező indulatszót: *ене-бене* < *ejnye-bejnye*: *Ене-бене* – клячки – кампес, неборачку! (Kerča T. 2003: 134) 'Ejnye-bejnye, térdre, véged van, te szerencsétlen!'

6. Ö s s z e f o g l a l á s . – A fenti példákból látható, hogy a vizsgált szavak nagyobb része főnév. Ezek többsége a hímnemhez sorolandó. A nőnemű főnevek kisebb produktivitást mutatnak. A semleges nemű főneveket azért nem elemeztük, mert ezek DEZSŐ LÁSZLÓ (1989: 38) véleménye szerint is „a kárpátukrán nyelvjárásokban már meggyökeresedett magyar eredetű szavakból keletkeztek”.

A legtöbb melléknév ruszin melléknévi szuffixumot és flexiót kapott az adaptáció során. A jövevényigékhez gyakran ruszin prefixumok, szuffixumok és flexiók járultak. Számosak azonban a magyar jövevényfőnevekből, illetve -melléknevekből alkotott ruszin igék is.

A határozószó a kárpátaljai ruszinban sem ragozható szófaj. Néhány határozószó változatlan alakban honosodott meg az átvevő nyelv rendszerében. A magyarból átkerültek nagyobb része ruszin szuffixumot kapott.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a meghonosodás következtében a főnevek többsége, valamint csaknem az összes melléknév és ige a megvizsgált ruszin irodalmi nyelvi szövegekben, illetve szótárakban figyelmet érdemlő változásokon ment keresztül.

Kulcsszók: kárpátaljai ruszin nyelv, ruszin–magyar nyelvi kapcsolatok, magyar jövevényszavak, alaktani meghonosodás, átvevő nyelv.

A hivatkozott irodalom

- BALECZKY 1958. БАЛЕЦКИЙ Э., Венгерские заимствования в лемковском говоре села Комлошка в Венгрии. *Studia Slavica* 4: 23–46.
- BALECZKY 1960. = БАЛЕЦКИЙ Э., Венгерское *kert* в закарпатских украинских говорах. *Studia Slavica* 6: 247–65.
- BÁRÁNYNÉ 2008. = БАРАНЬ-КОМАРИ Є., Унгаризми у творах галицьких письменників кінця XIX – початку XX століття (на прикладах творів Марка Черемшини). In: ANDRZEJ KSENICZ – POLINA STANIŃSKA red., *Ze studiów nad literaturami i językami wschodniosłowiańskimi*. Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra. 181–7.
- Čeremšyna 1952. = Черемшина Марко, Вибрані твори. Ужгород.
- Čučka 1992. = Чучка Павло, Вичурки по-баранинські. Закарпатська застільна книга у 2-х томах (том перший і останній). Баранинці–Ужгород.
- BOTLIK JÓZSEF 2005. Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján I. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke, Nyíregyháza.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1961. = ДЭЖЕ ЛАСЛО, К вопросу о венгерских заимствованиях в закарпатских памятниках XVI–XVIII вв. *Studia Slavica* 7: 139–75.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1970. = ДЭЖЕ ЛАСЛО, Морфология закарпатских урбариальных записей XVIII в. *Slavica* 10: 88–98.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1985. = ДЭЖЕ ЛАСЛО, Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (Словарь и анализ). Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1989. A XVI–XVIII. századi kárpátukrán nyelvelmékek magyar jövevényszavai. Akadémiai Kiadó, Bp.
- DULIČENKO 1998. = Дуличенко А. Д., Языки малых этнических групп: статус, развитие, проблемы выживания. In: Языки малые и большие... In memoriam acad. Nikita I. Tolstoj. Red. A. D. DULIČENKO. *Slavica Tartuensia* IV. Tartu Ülikooli Kirjastus/Tartu University Press, Tartu. 26–36.
- DULIČENKO 2008. = Дуличенко А. Д., Письменность и литературные языки Карпатской Руси (X–XX вв.). Издательство В. Падяка, Ужгород.
- ESUM. = Етимологічний словник української мови: у 7 т. Том 1–5. Гол. ред. О. С. МЕЛЬНИЧУК. Київ, 1982–2006.
- Fantyč 1997. = Фантич Василь, Отцюзино, русинська, християнська! Ужгород.
- Hnatjuk 2001. = Гнатюк Володимир, Казки Закарпаття (І. В. Хланта упорядкув.). Ужгород.
- HRINČENKO 1958. = Словарь української мови. Зібрала редакція журналу «Киевская старина». Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. У 4 томах. Київ 1907–1909. Перевидання фотомеханічним способом. Київ.

- JUHÁSZ DEZSŐ 1988. A magyar tájnévadás. Nyelvtudományi Értekezések 126. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KÁPRÁLY 2002. = КАПРАЛЬ М., Венгерский суффикс *-as (-ás)* в карпаторусинских текстах. *Studia Slavica* 47/1–2: 73–85.
- KERČA I. 2007. = КЕРЧА ИГОРЬ, Русинско-русский словарь. В 2 томах. Ужгород.
- Kerča T. 2003. = Керча Тамара, Было ци не было. Ужгород.
- Kešelja 1993. = Кешеля Дмитро, Державна копоня, або Листи до пана Президента. Ужгород.
- KešŽiv 1997. = Кешеля Дмитро, Жіванський світ. Роман із народного життя у трьох серіях. Ужгород.
- KÓTYUK ISTVÁN 2007. Az ungi magyar nyelvjárás ukrán jövevényszavai – Украинские заимствования в ужанском венгерском говоре. Szerkesztette és az előszót írta ZOLTÁN ANDRÁS. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke, Nyíregyháza.
- KU. 2002. = Керча Ігор, Утцюзнина. Читанка для недільні школи. [2. kiadás]. Ужгород.
- LIZANEC 1977. = ЛИЗАНЕЦЬ П. М., Фонетичне засвоєння та морфологічне оформлення мадяризмів в українській мові. *Studia Slavica* 23: 29–68.
- MidZel. 1999. = Мідянка Петро, Зелений фирес. Поезії. Ужгород.
- MOKÁNY 1962a. = МОКАНЬ А. А., Важнейшие фонетические и морфологические особенности венгерских заимствований в украинском укающем диалекте Тячевского района Закарпатской области. In: Финно-угорская филология. Ученые записки Ленинградского Ордена Ленина Государственного университета им. А. А. Жданова. Ленинград. 60–75.
- MOKÁNY 1962b. = МОКАНЬ А. А., Исконные слова в мараморошских украинских говорах Закарпатской области УССР и их синонимы, заимствованные из венгерского языка. In: Весник Ленинградского университета. Серия истории, языка и литературы. Вып. 4. Ленинград. 20: 125–35.
- MOKÁNY 1965. = МОКАНЬ А. А., К истории украинского населения на территории современного распространения мараморошского диалекта Закарпатской области. In: Весник Ленинградского университета. Серия истории, языка и литературы. Ленинград. 2: 68–170.
- MOKÁNY 1966. = МОКАНЬ А. А., Венгерские заимствования в мараморошском украинском диалекте Закарпатской области. [Kandidátusi disszertáció tézisei.] Тарту.
- MOKÁNY 1970. = МОКАНЬ А. А., Замечания к этимологии восточнословацкого и закарпатско-украинского *kapura* 'ворота'. In: Советское финно-угроведение. Таллин. 6: 281–5.
- МУНОЛУНЕС' 2000. = МИГОЛИНЕЦЬ О. І., Українсько-угорські зв'язки на матеріалі ботанічної лексики закарпатських говірок. In: Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Петра Лизанця. Ужгород. 351–8.
- НІМЧУК 1955. = НІМЧУК В. В., Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге Іршавського району (суфіксація). In: Наукові записки Ужгородського Державного університету. Діалектологічний збірник. Видавництво Львівського університету ім. І. Франка. Львів. 14: 169–92.
- НІМЧУК 1963. = НІМЧУК В. В., З іншомовних запозичень у закарпатських верхньо-надборжавських говірках. In: Дослідження з мовознавства. Київ. 79–88.

- OROS 1964. = ОРОС В., До питання українсько-угорських контактів. In: Тези доповідей та повідомлення міжвузівської конференції з питань теорії та методики викладання іноземних мов. Ужгород. 40–3.
- Petrovcij 1999. = Петровці Іван, Наші и нинаші співанкы. Ужгород.
- Potušnjak 1980. = Потушняк Федір, Твори. Київ.
- SABADOŠ 1982 = САБАДОШ І. В., Типологія назв *Rosa Canina L.* в говорах української та інших слов'янських мов. In: Дослідження лексики і фразеології говорів Українських Карпат. Ужгород. 54–70.
- Tomčaniј 1974. = Томчаній Михайло, Жменяки. Київ.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2001. A szláv mikronyelvek helyzete és fennmaradási esélyei. *Kisebbségkutatás* 10: 534–7.
- ZOLTÁN ANDRÁS szerk. 2006. *A Nyagovai Posztilla. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Tanszéke, Nyíregyháza.*

BÁRÁNYNÉ KOMÁRI ERZSÉBET

Morphological adaptation of Hungarian loanwords in Ruthenian

The aim of the paper is to introduce the Hungarian loanwords occurring in standard reference works and to acquaint the reader with the ways of morphological insertion and integration of Hungarian loanwords into Ruthenian, a language spoken in the Sub-Carpathian area. For fulfilling this aim, the paper discusses the manners in which Hungarian loanwords (represented by nouns, adjectives, verbs, and adverbs) have been fitted into the morphological system of the recipient language. The majority of the words under survey are nouns, most of which are masculine. Nouns that belong to the feminine gender show less productivity. The paper does not deal with neutral nouns because, in accordance with László Dezsó's (1989: 38) opinion, the author thinks that these nouns "were formed in Sub-Carpathian Ukrainian dialects from roots of Hungarian origin". Due to the adaptation process, most adjectives were given Ruthenian adjectival suffixes and inflection. Some verbs were formed through the adaptation of Hungarian verbs with Ruthenian prefixes, suffixes, and inflection, while others were formed as denominative or deadjectival derivatives within the Ruthenian dialects. Finally, some adverbs were borrowed in an unchanged form but most adverbs adopted from Hungarian received Ruthenian suffixes. – It is concluded that, in the process of adaptation, most nouns, adjectives and verbs were adjusted to the requirements of the word formation and morphological system of the recipient language.

Keywords: the Ruthenian language of Sub-Carpathia, Ruthenian–Hungarian language contacts, Hungarian loanwords, morphological adaptation, recipient language.

ERZSÉBET BÁRÁNYNÉ KOMÁRI